

Gitanos d'un

POBLE ROMANÍ • Van arribar fa gairebé 600 anys i tot just el 2001 el Parlament català els reconeixia com a poble. Volen ser tractats com a individus, i sense prejudicis.

MERCÈ MIRALLES

● «Quan anirà la dona a la Lluna? El dia que s'hagi d'escombrar.» Ara un acudit sobre homes? Millor, de gitanos. Els gitanos —tots i sempre— són bruts. Lladres i ganduls. No volen educació. Ells i nosaltres. Tot plegat, estereotips, que impregnen la societat, el llenguatge, la manera com ens relacionem amb els altres. Parlem de ramats o de grups d'individus? Tots bons? Tots dolents? Al món hi ha uns dotze milions de gitanos. A l'Estat, uns sis-cents mil, la major part, andalusos, madrilenys i catalans. Entre els que viuen en la marginalitat —i/o il·legalitat— i l'extrem dels artistes, hi ha molts gitanos que estudien, treballen i viuen normalment. Els *invisibles*. És gitano el cantant Moncho; era gitano l'actor Yul Brynner, el jazzista Django Reinhardt, el beat Ceferino Giménez, anomenat *el Pelé*. Ho és Miguel Mendiola, enginyer i primer *rom* que treballa a la NASA, i el director de cinema Tony Gatlif. Segur que el seu metge no és gitano? Viure *normalment* no vol dir assimilació a la societat majoritària, perquè, tot respectant un marc jurídic, cadascú a casa seva fa el que vol. Gitanos i no gitanos tenen mancances per superar i idees per aportar. Reivindiquen horaris amplis als tanatoris per vetllar els seus difunts. Les bodes pel ritus gitano —no cal incidir, per enèsima vegada, en la virginitat— no tenen validesa le-

HISTÒRIA

— QUI SÓN?
Hi ha acord en l'origen indi i europeu. La invasió islàmica de l'Índia al segle IX va fer que el poble, que vivia a les regions del Punjab i el Sinth, fes una gran migració cap a l'oest. La segona migració va ser al segle XIII, quan van aparèixer els mongols. L'èxode ja és constant. Els diferents grups es van barrejar a Pèrsia, i van donar lloc a un poble anomenat *dom* o *rom*. Bona part van seguir el desplaçament cap a Europa, a causa de les invasions, les guerres, la fam. A principis del segle XIV, van trepitjar el primer territori europeu. En funció de la zona i de la variant dialectal, es van crear els grans grups que han sobreviscut: *kalé*, *lovari*, *sinti*, *kalderash* i *manouche*. A l'Estat, a Barcelona, van arribar al segle XV. Les lleis contra els gitanos comencen amb els Reis Catòlics i no acaben fins a la mort de Franco. No és un cas únic: els nazis en van exterminar mig milió. La discriminació continua, sovint solapada.

nou segle

Joves d'Hostafrancs (Barcelona). El desconeixement du a la por i a l'estigma. I a l'aïllament. La discriminació és habitual. A Romania, el govern només reconeix l'existència de mig milió de gitans, i són tres milions. / A. PUIG

gal. La seva cultura —i llengua, el romanó—, no és a l'escola. I fa gairebé sis segles que són a l'Estat. «A qui delinqueixi, que se li posi nom», diuen; no volen pagar justos per pecadors. I volen prendre part en les decisions que els afecten; l'associacionisme és fort.

Julio Vargas és responsable del Centre d'Estudis Gitanos (CEG), que forma part del Crea, Centre de Recerca en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats, de la Universitat de Barcelona (www.pcb.ub.cs/crea/). El CEG neix de la necessitat d'analitzar la situació del poble gitano científicament. «Tenim molts *gitandòlegs* i *gitandòlogues* que saben més que ningú, i que ens investiguen com conillots d'Índies i a distància. No es pot investigar *algú*, sinó que s'ha d'investigar *amb algú!*» «La història del poble gitano és d'exclusió. I es manté l'exclusió. L'escola no respon a les necessitats; el mercat laboral és racista. Carregats de prejudicis, basats en el bla-bla-bla de la gent. Hi ha un gran desconeixement.»

S'estan obrint vies de diàleg, però. I Vargas és optimista. Per exemple, la resolució del Parlament català del 2001. Diu: «Reconeix la identitat del poble gitano i el valor de la seva cultura com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble. Insta el govern a fer les gestions pertinents per contribuir a difondre el reconeixement de la cultura gitana i del valor d'aquesta per a la societat catalana.» També està a punt el pla integral del poble gitano... L'abril del 2005, el Parlament Europeu va aprovar una resolució sobre la població romaní. Condemna la discriminació, demana el seu reconeixement com a minoria euro-

Maria Amaya / Funcionària de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat

«En el meu entorn, era la primera gitana que anava a l'institut»

M.M. / Badalona

● Maria Amaya. Funcionària a l'Ajuntament de l'Hospitalet, ara en comissió de serveis a l'Ajuntament de Badalona. El treball social l'apassiona. És una de les protagonistes del llibre *50 mujeres gitanas en la sociedad española*, (Fundación Secretariado General Gitano, 2003). L'educació és poder. I la lluita, fonamental. I al costat de l'home. «Els canvis els he de fer al costat de, amb l'home gitano. Si no, no em serveix canviar. Una cultura està feta d'homes i dones.»

Estudiar, treballar, allunyar-se dels estereotips, tot això l'ajuda a ella i al conjunt. «Qui trenca sempre és més qüestionat; quan ja hi ha models, no passa tant. En el meu entorn, era la primera gitana que anava a l'institut, la primera que es treia el carnet de conduir... Massa ulls posats en mi. I has de predicar amb l'exemple i això vol dir que has de guardar les normes i intentar evolucionar, però no des d'una posició de conflicte, sinó de consens. També em posava en el lloc del meu pare, en el que sentia, en la pressió quan estudiava... Recordo una frase que li deien: 'Deixa que la nena estudiï, ja veuràs com et surt!'» Té ben clar que hi ha molts gitanos amb un dia a dia convencional. Són aquells, multitud, que quan van al centre comercial suporten ser seguits pel de seguretat, o els que han de sentir allò de «tots feu igual!» O els que quan es donen a conèixer, senten: «Gitana? Tu ets dife-

Maria, al carrer del Carme, on hi ha la Fundació Pere Closa, on fa de voluntària. / J. PUIG

«EM POSAVA EN EL LLOC DEL MEU PARE, EN EL QUE ELL SENTIA, EN LA PRESSIÓ QUAN ESTUDIAVA... RECORDO UNA FRASE QUE LI DEIEN: 'DEIXA QUE LA NENA ESTUDIÏ, JA VEURÀS COM ET SURT!'»

rent...»

I ha de dur una càrrega lleugera, de ser visible, sobretot als mitjans. Ho accepta. «No ho faig per mi mateixa, perquè la meua vida ja està organitzada. Però si puc fer que algú canviï l'actitud respecte de la comunitat gitana...» També és un missatge positiu per als que estan fent un procés semblant.

La política del subsidi, el PIR-MI, ha estat un ajut? El treball social, a l'inici, va ser assistencialista, paternalista, i això, que es va superar en la societat majoritària, en la gitana ha costat de superar.

«Ho hem sofert i hem de canviar aquest xip. Tenim drets però també obligacions. Que necessites ajut? Perfecte, però has de ser capaç de fer un canvi. I és cert també que els professionals hem de tenir la capacitat i l'habilitat d'enviar aquest missatge.» I és clar, també recursos.

Mercedes Porras, membre fundador de la Pere Closa, també se surt dels paràmetres *païos*. Apareix a *50 mujeres gitanas en la sociedad española*. Licenciada en història de l'art. Ha fet coses ben diverses, des d'un llibre sobre quiromància a fer d'actriu a *La-*

berint d'ombres. La seva ment, oberta; els peus, molt arrelats. Per exemple, a la família. «Tenim un concepte de vida familiar que potser la societat majoritària no té. Es deixa una mica de banda la visió individual per valorar allò que la família pensa, pel bé de tots.» «Tots sou iguals», se'ls diu. «Sempre dic que n'hi ha tres *tipus*, i perdó per la classificació: els que malauradament viuen en la marginació, potser un 10% de tots; els artistes, que poden ser l'1%, i després hi ha la resta de gitanos, que tenen una vida normal.»

pea i insta a prioritzar la lluita contra l'odi als gitanos especialment en l'Any Europeu de la Igualtat d'Oportunitats per a Tots (2007) [www.europarl.eu.int, a textos aprovats].

La dona gitana destaca en els canvis. I els joves. «La dona pateix, com a mínim, dues exclusions: per ser dona i per ser gitana. Ara, el masclisme no és, només cosa de gitanos! És un mal planetari, per desgràcia. La situació, d'uns anys ençà, ha canviat, i no perquè els homes siguem molt al-

«EL MASCLISME NO ÉS NOMÉS COSA DE GITANOS! LA SITUACIÓ, D'UNS ANYS ENÇÀ, HA CANVIAT, I NO PERQUÈ ELS HOMES SIGUEM MOLT ALTRUISTES, SINÓ PEL TREBALL DE LES DONES»

truïstes, sinó pel treball de les dones.»

Girar la tuita

Continua Vargas: «A vegades es fan discursos una mica catastrofistes: 'Si avances, si progresses, perds la identitat.' No és veritat!» Distingeix dos racismes. Un parla de superiors i inferiors. Es veu venir i es pot rebatre. «I hi ha el racisme postmodern, subtil, de discurs intel·lectual. Es parla en termes de cultura. 'Com que culturalment no tenim res en comú

—diuen—, per què hem d'ocupar llocs de poder? Per què cal estudiar? Perdrem els nostres valors!» Vargas va exposar aquest fet, experimentat de prop, en un article publicat per Harvard. «Hem de transformar el món i fer un discurs diferent. 'L'educació és la base.' Però no tenim un sistema educatiu que doni resposta, i no solament als gitanos, sinó a tots els que no són de classe mitjana-alta. A la Mina, on visc, quants *païos* van a la universitat? Cap.»

Domingo Jiménez és presi-

dent de la Fundació Pere Closa, amb seu a Badalona (fun_pere_closa@terra.es). Dos eixos els guien —des del 1997—, la formació i la promoció del poble gitano. «El meu somni era, i per això vaig ser un dels fundadors, que el major nombre de gitanos i gitanes tinguessin l'oportunitat de formar-se en condicions d'igualtat.» Això vol dir que es graduïn en secundària i no l'acaben.» I després? «Una població gitana amb estudis superiors. Un bon nombre de gi-

Emilia Clavería / Presidenta de l'associació gitana de dones Drom Kotar Mestipen

«Podem ser metgesses, secretàries; podem arribar on vulguem»

M.M. / Montcada i Reixac

● «Em dic Sulamita i tinc 14 anys. Sóc la més petita de casa meva i estic estudiant segon d'ESO a l'institut Doctor Trueta del barri de Sant Cosme. M'agradaria acabar quart d'ESO, però crec que el nivell del meu institut és deficient. El fet que hi hagi tants nens gitanos abaixa el nivell acadèmic. I no sé a què és degut! Som *tonutos*? Crec que tots tenim els mateixos drets; el dret a no ser discriminats per pertànyer a una cultura diferent. El meu somni seria anar a la universitat i formar-me tan bé com pugui. Pel fet de ser gitana penso que les condicions per a mi no són les mateixes que per a una noia no gitana. Tenim més impediments, en fer-nos càrrec, des de molt aviat, de la feina de casa mentre els pares surten a treballar. També vull dir que moltes de nosaltres donem més importància a formar-nos per ser dones i mares i deixem la formació escolar en segon lloc...» És l'11 de juny. La Sulamita, amb desenes de nenes, noies i dones, participa en la VI Trobada de Tshavis i Romís Estudiants de Catalunya. Noies i dones gitanes estudiant. Una altra jove explica que aviat començarà dret; una dona més gran, que està aprenent a llegir i escriure.

Drom Kotar Mestipen (www.dromkotar.org) les convocava a treballar la promoció de la xarxa de dones gitanes i les seves repercussions a l'escola i al món laboral. I allà hi era Emilia

A dalt, algunes de les participants. A sota, a la dreta, Emilia Clavería. Al web de l'entitat hi ha diversos documents i informació general sobre la dona gitana i la seva participació en la societat. / J. RAMOS

Clavería, una líder indiscutible. «Tinc 8 fills i 28 néts. Parlo en nom de la majoria de gitanes ancianes. Fa anys, ser dona jove i gitana era una doble discriminació.» El futur pot ser ben negre, o lluminós. «Si estem preparades, podem ser metgesses, secretàries, alcaldesses, mosses d'esquadra; podem arribar on vulguem. Si tireu endavant, arribareu lluny, i si no, els vostres fills, i si no, els néts. En cas contrari, a la vida, que dóna voltes com una roda, el gitano sempre estarà a la part de sota.» Tot el món gira al voltant d'un teclat d'ordinador. Fer castells ja no és feina. Dedicar-se a la ferralla? El reciclatge ja se n'ocupa. La venda ambulants no té un futur clar, «està difícil». «Tinc un fill escombrari. Creieu que no fan falta coneixements? No hi haurà feina per qui no sap res! Si estudiem, ajudem els altres. Si volem sortir de l'exclusió només hi ha un camí, preparar-se.» La tia Emilia els diu, simpàtica: «No us preocupeu, que encara que estúdieu us casareu; us sobra temps per casar-vos, per tenir fills, néts i besnéts.» La Rafacla. Casada als 16 anys, mare de cinc fills. «Estava satisfeta amb la meua vida, però em faltava sentir que servia per a alguna cosa més...» Ara és mediatra intercultural. Una diu: «Vull ser veterinària», i fan crits de «Molt bé!». Hi ha qui s'emociona.

Volent més igualtat amb l'home, fan reivindicacions a l'escola... Són tot energia.

Dona i home han de créixer junts

● Cal empatia per posar-se a la pell de l'altre, i tenir clar que els canvis s'han de generar des de dins. L'home té un paper clau. Podria dificultar els canvis? «Qualsevol gitano et dirà —diu Domingo Jiménez (Pere Closo)— que la dona gitana a cada casa té un enorme poder. És veritat que a les societats més tradicionals té un paper més secundari, però la dona gitana gaudeix de gran respecte. És una gran lluitadora, per això és motor de canvi.» «Però home i dona, perquè no s'esquerdí la convivència, han de créixer junts.» L'home en té gañes? «Les gañes

d'anar endavant depenen de la teua situació. Fixa't que a la societat majoritària el que no ha aconseguit la classe obrera, en cent anys ho han aconseguit les dones!» «Veig gitanes molt crescudes amb homes que les han acompanyat en el seu procés. La societat majoritària diu: 'Estic alliberada, tu també has d'alliberar-tel', i empeny. Imagina una gitana que va a l'escola d'adults. I també porta la casa. És la seva decisió. Si tu, des de fora, li dius que no ho ha de fer... Ens heu de permetre que negociem per poder fer aquest creixement, si no, pot provocar ruptura.» / M.M.

tanos universitaris que podrien accedir a millors llocs de treball. Serien referents, perquè per a un gitano és important el que faci un altre gitano. I també perquè l'administració necessita recórrer a gitanos i gitanes, perquè els assessorin. Ningú millor que un gitano o una gitana per saber què necessiten els gitanos.»

Quin és el fre? «Conec molts gitanos, pares i mares joves, que estan interessats en la seva formació. I l'escola ha fet el que ha pogut, però té uns nous reptes, ha

d'incorporar alumnes nous, i també els alumnes gitanos. I quan dic *incorporar*, vull dir al currículum: que les diferents cultures estiguin presents a l'aula. Si un nen gitano veu que la seva cultura es té en compte a classe, considerarà més seva l'escola.» De totes maneres, diu: «Vull trencar una llança per les escoles i per molts professionals que treballen units amb nosaltres. Entre ells, nosaltres i les famílies, intentem construir el decorat suficient perquè els alumnes puguin construir el

Pere Garcia / Coordinadora de Joves Gitanos de Catalunya

«Vull que les meves filles puguin escollir què volen ser de grans»

M.M. / Barcelona

● Quarts de nou del vespre, al barri d'Hostafrancs, un cas d'arrelament secular. Tot de jovent és davant de l'Església Evangèlica Pentecostal d'Hostafrancs, a la plaça Herenni. Un dels nois du al coll un penjoll del ruc català. Als bancs, gitanos i no gitanos la fan petar. La majoria, en català. Pere Garcia fa de cicerone. Lídera una entitat que s'acaba d'infantar, la Coordinadora de Joves Gitanos de Catalunya. «Una cultura tan propera i fins ara no coneixies cap gitano?». Si s'entona un *mea culpa*, respon: «També és una mica culpa nostra. Un professor d'universitat, per exemple, no ho diu, que és gitano, si no se li nota. Els gitanets que més es veuen són els de 'camisa de lunares', els altres som invisibles. Som l'altra cara de la moneda, i la majoria.»

Si el poble gitano vol fer alguna cosa, cal que sàpiga qui és. Ho sap? «No vull que ningú s'enutgi, però a vegades no ens coneixem tant. Al llarg dels segles hem desenvolupat una psicologia que pensem que és cultura, però...» Busquem exemples. La convivència entre no gitanos i gitanos... «Això està completament superat! Jo mateix em considero un ciutadà de Barcelona una mica *morenet*, i ja està!»

Trets distintius com l'amor a la llibertat, el respecte als grans i tants d'altres, són autèntics. «Sí, però, d'altra banda, si tornéssim a la Catalunya dels seixanta, o setanta, veuríem que

Té 30 anys i dues filles. La relació amb l'associacionisme ve de lluny: l'avi va ser fundador del moviment associatiu a Europa. Cursos de mediació, de resolució de conflictes, d'informàtica... Ha estat mediador al Secretariat Gitano quatre anys. Vol fer l'accés a la universitat per a majors de 25 anys. Comunicació? Politologia? Sociologia? Dret? «Encara no ho tinc clar!». / ANDREU PUIG

«CADA VEGADA PASSA MENYS, PERÒ ENCARA HI HA GITANETS —I NO GITANETS— QUE POSEN TRAVES ALS ESTUDIS DE LES FILLES. QUINA LLÀSTIMA! ÉS IMPRESCINDIBLE QUE ALS NENS I LES NENES, QUAN ARRIBIN A L'EDAT EN QUÈ PUGUIN ESCOLLIR, SE'LS EN DONI L'OPORTUNITAT»

molts dels nostres valors també eren els de tota la societat. Això ens fa preguntar-nos si alguns costums són propis de la cultura gitana o més aviat és que no hem pujat al carro del progrés...»

Una altra qüestió: anar a escola o no anar-hi. I més concretament, les nenes. «Cada vegada passa menys, però encara hi ha gitanets —i no gitanets— que posen traves als estudis de les filles. Quina llàstima! És imprescindible que als nens i les nenes, quan arribin a l'edat en què puguin escollir, se'ls en doni l'oportunitat. És un dels objectius de la coordinadora: sensibilitzar.»

La coordinadora és molt nova. Desenvolupen un programa d'investigació entre joves gitanos sobre alcoholisme, drogo-dependència i tabaquisme. Volen incidir en l'educació, prioritàriament, i en el treball, l'habitatge... La formen tres associacions de joves, de Sant Boi de Llobregat, d'Hostafrancs i del Raval. Se n'hi afegiran de Manresa i Salou. Hi ha contactes a la Catalunya nord. «Els joves també som capaços de prendre decisions dins la comunitat gitana.»

«Estic contentíssim de ser gitano.» I català. «La visió de gitano m'ha ensenyat els valors, morals, sobre la família, els grans... L'altra, m'ha ensenyat que no tot s'acaba en el fet de ser gitano, i que hi ha diverses maneres de viure. Vull que les meves filles puguin escollir què volen ser de grans. Això m'ho ha ensenyat la societat majoritària.»

seu propi jo, la seva pròpia formació.» Aquest any s'ha examinat de selectivitat la primera noia a la qual s'ha acompanyat des de petita. Per a l'èxit escolar, posa l'èmfasi en l'autoestima. «Si esperes de l'altre alguna cosa bona, donarà fruit bo. És important que trobin persones que confiïn en ells. Fa que ells mateixos hi creguin.»

Si es parla de creixement, és important conèixer trets distintius de la comunitat. Per exemple, el paper dels ancians, els ho-

«L'ESCOLA TÉ UNS NOUS REPTES; HA D'INCORPORAR ALUMNES NOUVINGUTS I TAMBÉ ALS ALUMNES GITANOS. I QUAN DIC 'INCORPORAR', VULL DIR AL CURRÍCULUM»

mes de respecte, els *oncles* o *tios*. «Tothom els consulta, i no sols la família més propera, sinó la família extensa. Tenim una cultura que dóna molta importància a la comunicació verbal i no verbal. Com que no s'ha recollit el nostre saber en els escrits, quines són les persones que saben? Els grans. Quan un ancià mor, es perd una biblioteca.» La figura de l'ancià és vista sovint per la societat majoritària com un exercici de dictadura. Una llei a part. «Ara es parla molt de mediació.

Per exemple, a la família. Dues persones se separen i la llei estableix la manutenció, el règim de visites... La mediació intenta fer de pont, i que les decisions siguin de comú acord. Els gitanos també hem fet mediació, i els homes de respecte s'han posat d'acord per adoptar normes de convivència, acceptades per les dues parts.» Separacions, custòdies, desavinences familiars... «En diversos àmbits de la vida de la societat majoritària, la mediació té un gran paper; no estem tan

allunyats.»

Es pot fer intercanvi. «La formació, des de la societat majoritària, està tenint acceptació en la societat gitana. En canvi, la manera de viure el moment, de treballar per viure i no viure per treballar són idees dels gitanos relacionades amb l'intent de ser feliç. I darrerament em trobo persones no gitanes que volen estar bé, i per aconseguir-ho, si poden prescindir d'un treball mortificant ho fan. Els gitanos, en canvi, sempre hem tingut, fins ara, un

Joves.Com / Autors del reportatge «Chavorrillos d'avui en dia», a la Font de la Pólvara

«Pots aconseguir coses, amb gent que t'estima, que et mira»

M.M. / Girona

● Una de les primeres coses que van aprendre és que el 8 d'abril és el Dia Internacional del Poble Gitano. Si se'ls pregunta per la bandera, mig blava mig verda, i amb una roda de carro al mig, també responen. El cel per sobre, l'erba a terra, i sempre en moviment. El fet de ser itinerants ja no els defineix, però sí el canvi. Són nois i noies gitanos de la Font de la Pólvara. El barri té tanta fama com la Mina, posem per cas. Dulce, Roser, Milagros, Diego, Chelo, Pamela... El 2001, al centre cívic Onyar es va crear un espai de trobada per als joves —de més de 16 anys—, amb el suport d'educadores d'AASS (Associació per a l'Atenció de Serveis i Solidaritat), com l'Eva Darnés, per exemple. D'aquest equip de més de trenta joves, nois i noies, ja n'han sortit alguns projectes. Un d'aquests projectes és el web www.iespana.es/jovescom. Entrar-hi és un primer pas, encara que falta el cos a cos, comprovar fins a quin punt desprenen vitalitat. «M'agrada quan fem coses junts, com quan vam pintar la bandera gitana. I m'agrada ajudar al barri.» És la Vanesa. Diu que Joves.Com l'ha canviat molt: «Hi ha molta diferència: Abans, podia estar tancada a casa veient passar el temps. Ara, pots aconseguir més coses, entre gent que t'estima, que et mira, que compta amb tu. Estic molt bé ara.» Està treballant d'envasadora, i li agradaria dedicar-se a atendre persones

Bona part del grup de joves de la Font de la Pólvara que han fet *Chavorrillos d'avui en dia*, un documental en què, en primera persona, parlen de tot allò que és comú a la seva generació. I evidentment, impregnat d'un tret que els uneix, el fet de ser gitanos. / E. PICAS

amb discapacitats.

Aquest any, durant mesos, cada dia, han estat treballant en el projecte de *Chavorrillos d'avui en dia*. Joves d'avui a la Font de la Pólvara. Aquest projecte ha estat premiat amb la beca Joaquim Franch del Consell Escolar Municipal. Van estrenar el 22 de juny, al pati del centre cívic. Un ple total. I molta emoció.

«Tindrè un local bohemí»

● Jesús Fernández, *el Nene*. Està fent un cicle formatiu —amb bons resultats acadèmics—, i es convertirà en un expert pastisser. Un dels moments més especials que ha viscut darrerament va ser tornar a la seva escola per ensenyar als més petits com es feia una mona de Pasqua. Fa pràctiques en un establiment de molt renom a Girona. Aquesta escena apareix al documental *Chavorrillos*. Els dos primers anys a l'institut no van ser fàcils, i es va autoexcloure. «Es reien de mí, i al final, perquè no riguessin vaig començar a cridar-los... Fins que a tercer d'ESO, una mica tard, em vaig adonar que no era la manera. Pensa que a primer i segon estava sol, no estava amb els altres dos de la Font de la Pólvara que hi havia.» Fins i tot es va arribar a creure que no es trauria el graduat. La primera aventura ja és sortir del barri per «anar a Girona», amb autobús, i amb només dotze anys. Per sort, ja és aigua passada. També és aigua passada que li prenguin el pèl perquè vol ser pastisser. El Nene ho té clar, muntarà un negoci. «Tindrè un local bohemí, per a tothom, i que es dirà 'Fleca, pastisseria i degustació Nene'» / M.M. / E.P.

Els ho han fet tot, amb la il·lusió d'explicar com és la seva vida, a propis i estranys. «És responsabilitat nostra que la gent conegui la nostra realitat.»

Coincidexen que el racisme seria el que eliminarien de la societat majoritària. Saben de sobres que és quedar-se a les portes d'una discoteca, per ser gitanos. Però saben que han de tirar

endavant, passi el que passi. I al seu barri, i a fora, hauran de ser exemplars: les paraules s'avalen amb fets. Treballen o estudien, o les dues coses. I n'hi ha una de casada, l'Antonia. Espera el seu primer fill, i s'endú bona part del protagonisme del documental que han fet. Totes les escoles de Girona el tindran a la seva disposició. Val la pena.

«Gitanos? No, em sap greu, però no»

● Els prospectors del programa Acceder, del Secretariat Gitano, saben que és anar a vendre la seva bossa de treballadors. «Al principi —explica Pedro Aguilera— era un 'no'. 'Gitanos? No, em sap greu, no.' El 'no' passa a ser un 'bé, provem' en el moment que les empreses s'adonen que són treballadors i que la militància ètnica no hi té res a veure.» S'han trobat de tot. Com una empresa que, de quinze persones a prova —només una jornada—, no es va quedar els que eren gitanos, dotze... També hi ha experiència positiva.

S'ha aconseguit fer confluïr l'aprenentatge amb una ocupació. I aprofitant habilitats. Un curs de dependents. «Tenien un currículum de tracte amb el client, per la venda ambulants. Calia recordar, per exemple, que si la botiga obre a les 10, s'ha de ser-hi. No vol dir que els gitanos siguem impuntuals. Vol dir que, quan et dediques a la venda ambulants, pots jugar amb l'horari. No s'imaginaven treballant en un centre comercial o en una botiga d'anomenada del seu barri. 'Això és una cosa de païos!' Per què?» / M.M.

concepte clar: si estic poc entremprat, necessitaré poc per viure, i aquest poc m'hipotecarà menys la vida i, per tant, seré més feliç.» La societat, però, no va per aquí. Estudi. I treball. Pedro Aguilera és responsable territorial de la Fundació Secretariado Gitano a Catalunya (www.fsgg.org). Tenen el programa Acceder. «És un projecte que dóna eines als joves gitanos i gitanes per tal que puguin accedir al mercat laboral normalitzat, és a dir, treballant per compte d'altre.» Segons la publi-

cació *Observatorio. Empleo y comunidad gitana* corresponent al 2003, en aquest any hi havia 8.055 persones en el programa a l'Estat. El tema s'ataca des de diferents flancs. Un és millorar l'empleabilitat, la possibilitat que té una persona de ser contractada aquí i ara. «Sabem que l'empleabilitat de la comunitat gitana és molt bona quant a la predisposició, però ha de millorar quant a la formació i quant al lloc que la feina té a la vida de cadascú. És vital? És de supervivència? A vegades, com que

Stella M. Flores / Universitat de Harvard

«Cal involucrar tothom, des de baix fins a dalt»

M.M. / Sant Adrià de Besòs

● El Centre Cultural Gitano de la Mina, juntament amb el Centre Especial de Recerca en Teories i Pràctiques Superadores de Desigualtats, va muntar, el 29 de juny, la conferència: *De Harvard a la Mina: acció afirmativa i comunitat gitana*. Stella M. Flores, del Centre de Recerca en Drets Civils de Harvard: «Qui hauria pensat que la filla d'una immigrant mexicana sense papers estaria a Harvard?» Va fer un repàs, des dels inicis, de les accions afirmatives, un terme que, com el d'acció positiva, intenta substituir un de més corrent, però de càrrega fosca: *discriminació positiva*. Va recordar les arrels, als seixanta, als EUA, i la lluita pels drets civils. I es va concentrar en les mesures destinades a acostar la universitat a les minories històricament exclòses, afroamericans i llatins. Les accions afirmatives ajuden tota la societat, no sols el grup. Per què? «Perquè la diversitat beneficia les empreses; perquè calen líders de les diferents comunitats; perquè les universitats preparen les generacions que hauran d'operar en un món multicultural.» L'acció positiva es tradueix en mesures legislatives concretes, i un esperit d'obertura de la universitat. Va apuntar una nota vàlida per a tota minoria en progrés: *l'admissió comprensiva*. Aquella que no es deté a mirar sols les notes acadèmiques, sinó el

Flores va fer la conferència a la Mina. / J. PUIG

conjunt de l'alumne: la cultura, l'experiència. Sí que es poden fer polítiques afirmatives. Amb lleis —i programes i recursos econòmics—; amb informació a les famílies... «Cal la participació de les institucions, i cal involucrar tothom, des de baix fins a dalt.» Per atacar un greuge, és clar, primer s'ha de reconèixer. Parlava a la Mina, barri conegut pels seus estigmes. Rafael Perona, del Centre Cultural Gitano, contextualitzava: «L'absentisme escolar té un índex altíssim i ningú no hi fa res. La pitjor de les discriminacions és la ignorància.»

«QUI HAURIA PENSAT QUE LA FILLA D'UNA IMMIGRANT MEXICANA SENSE PAPERS ESTARIA A LA UNIVERSITAT DE HARVARD?»

als 17 i 18 anys ja estem buscant feina, l'accés al mercat laboral és a sectors de baixa qualificació, i amb sous baixos. No hi ha motivació per quedar-se. El lloc que té a la meua vida aquesta ocupació no és important.» És un fet que els no gitanos retarden l'accés al món laboral, i dediquen temps a l'aprenentatge. Molts gitans no fan aquest camí. Acceder *pica* a les portes de les empreses, els ofereix la borsa de treball, fa formació a mida i acompanyament. Un itinerari.

«HEM FET UNA LABOR DE PEDAGOGIA: 'DE DEBÒ PENSES QUE LA COMUNITAT GITANA ÉS AIXÍ?'; 'SÍ, ESTIC SEGUR.'; 'SAPS QUE ESTÀS PARLANT AMB UN GITANO?'; 'NO!'; 'PER QUÈ GENERALITZES?」

La majoria de la comunitat gitana, el 60% o 70%, es dedica a la venda ambulante, el *mercadillo*. La competència és ferotge. «Ara és molt complicat si no hi ha recursos per part de l'administració que ajudin a fomentar aquest comerç de proximitat.» Si es vol, es pot: «Viatjant, vaig *al·lucinar* amb un mercat en què podies pagar amb Visa!» «No es pot deixar morir una manera de guanyar-se la vida d'una comunitat, la gitana; s'han de donar oportunitats. Un professor, a la universitat, sempre em

Pedro Aguilera / Fundació Secretariat Gitano

«Que algú intenti pujar un burro a un setè pis!»

M.M. / Barcelona

● Pedro Aguilera, responsable territorial de la Fundació Secretariat Gitano a Catalunya. Forma part d'una «generació de solitaris». Universitari. Treballava al sector privat. En un moment determinat va pensar que si els gitans no treballen per al seu poble... La fundació té la campanya Coneguem-los Abans de jutjar-los. Un cel blau blau, amb un únic núvol. I un lema: *Està ennuvolat*. A baix, es llegeix: «Així veiem la comunitat gitana. Coneguem-los abans de jutjar-los.» El mateix es repeteix amb una planta ufanosa, amb una sola fulla seca... I també hi ha la versió televisiva del mateix concepte. El paper dels mitjans, diu, és cabdal. «La procedència ètnica només importa quan es tracta d'un delicte, però si és en Joaquín Cortés, es parla del ballari 'espanyol'!» No es diu que és gitano. Sovint, en fer classes a un públic no gitano, proposa que desgrigui com seria un monument al poble gitano. Apareix un home, carregat d'or, amb bastó, barret... «Hi surten tots els estereotips. Aleshores em presento parlant en romaní, la llengua que parlen deu o dotze milions de gitans.» Queden desencaixats. Segur que tots hem sentit dir que uns gitans van pujar un burro al pis. «D'acord, que algú intenti pujar un burro a un setè pis!» Dels gitans es diu que viuen aïllats del món: «Però quan encenc la tele, se m'omple el menjador de païos!» Pisos

Aguilera i la campanya d'imatge. / A.P.

que no es lloquen si hi ha sospites que es tracta d'un gitano. Alumnes als quals el professor qüestiona —per raons de *proteccionisme cultural*— el desig de continuar estudiant. «A l'escola es fa la setmana de la *interculturalitat*, i s'escriu 'Bon dia' en totes les llengües... Ningú no ho posa en romaní.» La segona part de la campanya recorda que hi ha prejudicis i que tothom ho sap. «Els teus prejudicis són les veus d'altres. Hi apareixerà gent que tindrà la boca d'un altre, que farà comentaris sobre la comunitat gitana.»

«LA PROCEDÈNCIA ÈTNICA NOMÉS IMPORTA QUAN ES TRACTA D'UN DELICTE, PERÒ SI ÉS EN JOAQUÍN CORTÉS, ES PARLA DEL BALLARÍ 'ESPANYOL'!»

deia que una de les coses més interessants de la democràcia era que donava igualtat d'oportunitats, almenys igualtat d'oportunitats de sortida. Després, ja és més complicat.» Acceder, diu, proposa altres possibilitats. «Un jove gitano, ara mateix, pot tenir més opcions per inserir-se laboralment. I si ve de la venda ambulante, sempre hi pot tornar.»

Les empreses les fan persones. «Si tens un màster per la universitat més important, però en el teu imaginari penses que les minories

són inferiors, les tractaràs com a inferiors, i pensaràs que no tenen els mateixos drets. Hem fet una labor interessant de pedagogia: 'De debò penses que la comunitat gitana és així?'; 'Sí, estic segur.'; 'Saps que estàs parlant amb un gitano?'; 'No!'; 'Per què generalitzes?' A la comunitat gitana hi haurà gent que treballi molt bé; d'altra, mitjanament, i gent que no sàpiga tenir les eines i les habilitats. I si algú no vol treballar, s'haurà d'actuar com amb un no gitano. Igual. Perquè abans que gitano s'és persona.»

Canal Gitano / Una experiència de joves a través de la tecnologia mòbil i Internet.

«Que la gent vegi que els gitanos no són tan prehistòrics»

M.M. / Lleida

● La xarxa és plena de llocs de referència de la comunitat gitana. A www.zexe.net hi ha una experiència d'aquest any, protagonitzada per un grup de joves gitans lleidatans —equipats amb telèfons mòbils—. És un projecte del videoartista Antoni Abad. Donar veu als que no tenen espai als grans mitjans.

Parlen dels estudis, els casaments, la feina. Parlen, per exemple, de la Mariola: «És el barri on vivim la major part dels emissors de Canal Gitano. Té prop d'11.000 habitants, dels quals un terç som menors de 30 anys.» També es pregunta als joves emissors com veuen el poble gitano, per exemple. «Està bé, abans hi havia més unió perquè vivien més junts, ara s'ha perdut una mica, però viuen més còmodament»; «Hem evolucionat molt en la forma de pensar, però ens queda moltíssim més; hem de superar les nostres pròpies barreres psicològiques, ja que és molt difícil continuar sent gitano i voler evolucionar»; «Ara costa molt trobar un gitano que no sàpiga llegir i escriure»; «Hi ha racisme per poc temps, per a això estem els joves»; «Hi ha gent que encara viu a l'època d'*El Vaquilla*... Sempre se n'espera alguna de dolenta. N'hi ha de dolents, però també n'hi ha molts més de bons... Amb el projecte, els joves esperaven millorar la imatge del poble, i aprendre. «Que la gent vegi que els gitanos no són tan prehistòrics.»

Alguns protagonistes del canal lleidatà —que té un bessó a Lleó—. La religió —el culte—, la feina, la relació amb els no gitanos, els estudis. A l'apartat Curro, per exemple, els joves pregunten a palos i gitanos què voldrien ser, sense manies. Per què una venedora ambulante no ha de somiar ser cantant d'òpera? I empresària? I per què no astronauta?

Part dels components del grup musical Garrotín.

Rumba i «garrotín», vius

● La rumba catalana —com alguns *palos* flamencs— viu per obra i gràcia dels gitanos. Manel Ponsa (ma.ponsab@terra.es), cantautor, feia anys que desitjava que Lleida sortís al mapa musical. Va contactar amb gitanos grans i va descobrir rumbes molt velles. Ha impulsat una recerca. Podríem parlar, per exemple, del *garrotín* a terres de Lleida. El català és la llengua d'expressió. El CD *La Violeta. Rumbes velles i noves de Lleida. De la prerumba del segle XIX fins ara* és un treball molt interessant. Escoltem rumbes d'abans de la Guerra Civil, i en bona part, en català. *Pujant per la costa del Jan*: «Pujant per la costa del Jan / arribem al pla de l'Aigua, / i baixant per Cavallers / arribem a Sant Joan. / Aquí ens trobem les colles / de la Lleida carrinclona. / amb classe i majestat / flamenca i *sabroso*.» I després de *La Violeta*, apareix Garrotín, amb el CD *Tots els colors de la llum*... Val la pena llegir els textos dels CD. Ponsa diu: «A principis del segle XX, la majoria de gitanos no sabien castellà, fins que el franquisme els obliga, a bufetades i amb algun tret al cap... fins a destruir el repertori en català o en romaní.» / M.M.

A qui pica, se li obre, i qui busca, troba

● A part de les entitats mencionades i les seves pàgines web, cal entrar a la Unió Romaní, www.unionromani.org. Informació, i enllaços a associacions, campanyes i institucions, relacionats amb el poble romaní al món. És molt activa. La Unió fa la revista *Tchatchipe*, i *Nevipens romaní*, un quinzenal: des de l'última resolució parlamentària fins a la notícia més punyent, com ara l'esterilització de dones gitanes a Txèquia, avui i ara. Juan de Dios Ramírez-Heredia és president de la Unió Romaní —la seva trajectòria en política el fa un dels referents de la comunitat—. Un dels esforços de la Unió, diu, va orientat als mitjans: «Periodistes contra el Racisme és la campanya estel·lar de la Unió Romaní.»

«Gitanos», del Secretariat Gitano, i «Tchatchipe», de la Unió Romaní.

També han editat *El poble gitano. Manual per a periodistes*. A la xarxa, no es poden deixar perdre textos com el projecte Workaló (2004), història i propostes de futur (www.pcb.ub.es/crea/). O aconseguir el llibre *Pere Closa. Jesuïta i gitano*. A

www.xarxa-omnia.org/poblegitano, també hi ha material; a www.desdelamina.net, la vida al barri... I Ensenyants con Gitanos? Al setembre fan les XXV Jornades, a València. A www.pangea.org/aecgit posen a l'abast els seus butlletins, plens d'experiències, testimonis, història, recerca. Molta actualitat, també, es pot trobar a *Gitanos*, del Secretariat Gitano (www.fsgg.org). Donem només quatre pistes. / M.M.

Experiències laborals / Camins per a la dona

«Costa, això de deixar el nen a la guarderia»

M.M. / Barcelona

● Mari Tere Valentí. 25 anys, casada i amb un fill de 3 anys. Va començar a treballar a Zara de dependenta. La seva família es dedica a la venda ambulants, però no li agradava. Com que volia fer alguna cosa diferent, es va proposar fer una associació de joves al barri (és del carrer de la Cera, al Raval). Va contactar amb Surt, associació de dones per a la inserció laboral, i amb la Fundació Secretariat General Gitano. S'ha quedat treballant al secretariat. Sent mare, no ha estat fàcil. «Al principi costa una mica, això de deixar el nen a la guarderia. I penses que potser podries sacrificar-te i tornar a la venda... També m'ha fet pensar que a totes les dones els costa.» Si arribés un moment de desacord amb el marit, negociaria. Si calgués, deixaria la feina. «Està bé treballar i voler canviar, però sense arribar a dir 'tu fas la teva i jo la meva'. Per a mi, la família és el primer.»

Hem citat Surt (www.surt.org). Surt té, per exemple, un itinerari d'inserció per a dones al barri de la Mina. Un camí per entrar en el mercat laboral reglat, i amb estabilitat. Hi ha tot un itinerari, expliquen a l'entitat: «Què tinc? Què em falta per entrar en el mercat laboral?» Elles són protagonistes de la seva història. I no s'acaba amb una feina. «Tractem de no encasellar les dones.» El que comença sent una necessitat s'experimenta com una il·lusió.

Imatges de cursos organitzats per la Fundació Secretariat General Gitano a Catalunya. En aquest cas, de dependents. Les noies que hi participen ja tenen molt de camí fet, si provenen de la venda ambulants. Coneixen el tracte amb el client a la perfecció. Tenen currículum.

Els gitans de Perpinyà, guardians de la llengua

ALEIX RENYÉ

● L'actualitat d'aquestes darreres setmanes ha fet sortir la comunitat gitana de Perpinyà a les portades dels diaris, a causa dels conflictes provocats per la seua situació de marginalitat a la capital de la Catalunya Nord. Seria una equivocació, però, considerar els gitans nord-catalans com una població immigrada. Els gitans nord-catalans són sedentaris i viuen sobretot al barris perpinyanesos de Sant Jaume i el Vernet i als pobles de Millars, Prada, Pesillà de la Ribera i Ribesaltes. L'arribada de la població gitana al comtat del Rosselló està documentada des del 1512, quan una ordenança del rei Ferran II els expulsava del Principat i el Rosselló. L'ordenança no va tenir gaire èxit, ja que aquells gitans es van instal·lar en terra catalana i s'hi van integrar. Progressivament van adoptar la llengua catalana, que va substituir el caló fins al punt que, actualment, el gitanos de Perpinyà el desconeixen totalment. El català dels gitans nord-catalans és molt viu, i als barris gitans és l'únic lloc, a hores d'ara, on la llengua catalana encara és la primera llengua de comunicació de la població rossellonesa. Fins i tot, les poblacions gitanes del Llenguadoc, la Camarga i Provença, a l'Estat francès, tenen el català com a llengua pròpia. La majoria de gitans de Perpinyà s'han convertit al pentecostisme (una branca del protestantisme), i els catòlics estan en minoria. La droga dura (heroïna i cocaïna) ha fet estralls entre els joves de les famílies gitanes. Els «vells» es queixen que «els nois» ja no respecten res, «ni les tradicions, ni el respecte als vells, ni la religió». Tanmateix, la promoció feta a la música gitana de Perpinyà (barreja de rumba i salsa) per estructures municipals com la Casa Musical ha permès a un bon nombre de joves gitans constituir grups—els més coneguts són Tekameli i Els Rumberos Catalans— que aconsegueixen viure de la seua música. Es fa difícil de xifrar el nombre de «gitans catalans» del Rosselló. A Perpinyà són 14.000, però arreu de l'Estat francès nombroses comunitats gitanes són, indiscutiblement, catalanes.

Oncle Manel / Home de respecte, fundador de la Unió Gitana de Gràcia

«Perquè hi hagi una ovella negra no ho hem de pagar tots»

M.M. / Mataró

● Manel Giménez Valentí, l'oncle Manel, va rebre el 2004 la Creu de Sant Jordi. Se li va atorgar «pel seu valuós treball social amb el poble gitano al nostre país, iniciat a començaments dels anys vuitanta i traduït, entre altres iniciatives, en la fundació de la Unió Gitana de Gràcia i la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya». També és membre del Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona. Quan arribem a la cita, a l'Associació Cultural Gitana del Maresme, a Mataró, està fent una partida de dòmino. Xerrem amb l'amfitrió, l'oncle Santiago. Entra la tieta de Peret, el cantant; entren més dones. I entra Moncho, el cantant de boleros —i gitano—, que ve a fer la partideta.

«A l'Autònoma, a Bellaterra, i davant d'una vuitantena d'estudiants, ho vaig dir: no als estereotips! La culpa sempre la tenen el gitano?! Perquè hi hagi una ovella negra no ho hem de pagar tots.» Parla l'oncle Manel.

Per què estan així? «No som polítics, i no ho serem mai, i entri qui entri al govern, seguirem amb la nostra cultura.» L'oncle Santiago hi afegeix: «La societat no se n'ha preocupat mai: 'Deixa'ls fer, que no destorbin'. Fins que no vam començar a treballar nosaltres, dels gitano no se n'havia parlat.»

Potser no hi ha tantes diferències, entre la cultura gitana i la no gitana... «La cultura gitana i la cultura no gitana dels pobles

Fa dos segles, explica l'oncle Manel, a Gràcia van arribar quatre famílies gitanes. El 80% dels que ara hi viuen en són descendents. / J. PUIG

«NO VEIG CLARA L'AMPLIACIÓ DE L'ENSENYAMENT OBLIGATORI, I QUE UN NANO QUE NO VOL ESTUDIAR ES QUEDI ALS CATORZE ANYS AMB ELS BRAÇOS CREUATS PERQUÈ NO POT APRENDRE UN OFICI»

s'assemblen molt. Per exemple, el respecte als ancians... Digueu, quants gitano grans viuen en residències? I quan hi ha un malalt, estem tots malalts; quan una família no pot treballar, l'ajudem. I després tenim unes lleis que són els nostres *Deu Manaments*, que demanem que ens respecteu igual que nosaltres respectem els vostres.»

Deu manaments. La llei gitana diu alguna cosa sobre els estudis, sobre el casar-se molt joves? «Avui ja en tenim uns quants a la universitat... Si tenim un nen o una nena que vol estu-

diar, crec que cap de nosaltres, els ancians, hi posarà pegues. Si hagués d'anar a Madrid caminant per aconseguir una beca, ho faria. Per contra, no veig clara l'ampliació de l'ensenyament obligatori, i que un nano que no vol estudiar es quedi als catorze anys amb els braços creuats perquè no pot aprendre un ofici. Acaben anant pel carrer.»

«Ens hem de mentalitzar perquè les nenes vagin a escola. Però temps al temps. Nosaltres, quan les nenes comencen a fer-se grans, les tenim protegides... Ara, per a la que vulgui

anar més enllà en els estudis, fins i tot posaríem diners de la nostra butxaca. Doneu-nos temps!»

Si es casen molt joves, ni elles ni ells podran estudiar. És quimèric. «Recordo un cas. Teníem quatre nenes a reforç escolar, i teníem esperança quant als estudis... I de cop, troben xicot, i no les hi deixaven anar. Puc estar equivocadament, però aquestes nenes ho faran diferent amb els seus fills. Jo mateix sento enveja, i em fa ràbia, no haver estudiat. Volem el bé per al nostre jovent, els homes i dones de demà. Ho volem! Però paciència...»

«Aquests governs passaran, però nosaltres, ara i sempre, continuarem sent gitano»

● El Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona és una plataforma estable de treball que reuneix les veus d'un bon nombre d'entitats. Han fet el DVD *Gitanos de Barcelona avui*, adreçat a la població general, i en preparen un d'especial per a les escoles. Tenen un altre projecte, amb el Museu Etnològic, una exposició estable de la cultura gitana. El plat fort és el pla integral del poble gitano, de la Generalitat. Està a punt. El president de la Unió Romani, Juan de Dios Ramírez-Heredia: «És un bon pla. I les organitzacions gitanes hi participaran. S'hauria de fer un esforç perquè tots els gitano el coneguin i se'l facin seu. Si no som nosaltres els protagonistes del nostre destí, qualsevol programa que

Dones a l'Associació Cultural Gitana del Maresme. / J. PUIG

es dicti des de l'administració estarà condemnat al fracàs. Va passar ja l'època del paternalisme suat.» Que els gitano votin, que participin entre els candidats i accedeixin als òrgans de decisió de l'Estat. Si els gitano no són on es prenen les decisions, «només ens quedarà el recurs de la resistència per no desaparèixer. Això sí: aquests dirigents polítics passaran, aquests governs passaran, però nosaltres, ara i sempre, continuarem sent gitano.»

A l'Estatut, però, de moment no hi apareixen. Pedro Aguilera (Secretariat Gitano): «Estem molt decebuts. Ara que tenim l'oportunitat de ser a la llei més important del país! Som part d'aquesta societat!» / M.M.